

В этом смысле концепт «семья» во всех исследуемых стихотворениях становится эмоциональным и национально маркированным, передавая свое самобытное культурное видение и понимание семьи у трех народов. При этом у всех трех народов концепт «семья» включает в себя сугубо положительные коннотации.

Заключение. Каждый концепт в поэтическом тексте требует вещественного представления с использованием слов, фраз и даже больших отрезков текстов. В анализируемых произведениях концепт «семья» приобретает форму эмоциональных концептов, поскольку он передает эмоциональную экспликацию семьи во всем ее авторском многообразии. *Семья* выступает не только как понятие, но и как набор определенных когнитивных и оценочных положительных представлений о семье как одной из базовых субъектов русской, белорусской и английской лингвокультуры.

Литература

1. Влюбчак, М.М. Особенности репрезентации концепта «семья» / «family» в языковом сознании русскоязычных и англоязычных респондентов / М.М. Влюбчак // Вестник Томского государственного педагогического университета. – 2014. – № 10 (151). – С. 129-132.

2. Семья / Толковый словарь русского языка С.И. Ожегова [Электронный ресурс] – Режим обращения: <https://slovarozhegova.ru/word.php?wordid=28436>. – Дата обращения: 07.11.2023.

3. Сям'я / Тлумачальны слоўнік беларускай мовы (акадэмічнае выданне пад рэдакцыяй К. Крапівы) [Электронный ресурс] – Режим обращения: <https://www.skarnik.by/tsbm/82302>. – Дата обращения: 07.11.2023.

ЧАЛАВЕЧЫЯ ЯКАСЦІ ПРАЗ ПРЫЗМУ ЗААНІМНЫХ АДЗІНАК БЕЛАРУСКАЙ І ІНШЫХ СЛАВЯНСКІХ МОЎ

Пракапюк А.С.,

*ст. 4 курса ВДУ імя П.М. Машэрава, г. Віцебск, Рэспубліка Беларусь
Навуковы кіраўнік – Семянькова Г.К., канд. філалаг. навук, дацэнт*

Фразеалагічныя адзінкі сустракаюцца ў маўленні штодня і з'яўляюцца неад'емнай часткай мовы, уносячы ў выказванне вобразнасць і эмацыянальнасць. Фразеалагізмы – важныя элементы мовы: яны забяспечваюць дакладнасць думак, часта служаць паказчыкам асаблівасцей культуры і традыцый народа. У прапанаваным артыкуле мы разгледзім фразеалагізмы, у склад якіх уваходзяць заанімныя адзінкі. Заанімы выконваюць важную ролю ў моўнай культуры і традыцыях розных народаў, з'яўляюцца ключавымі элементамі тэрмінаў.

Заанімныя найменні, якія выкарыстоўваюцца ў прамым значэнні, лінгвісты называюць *заасемізмамі*, адзінкі, што ўжываюцца ў пераносным значэнні пры характарыстыцы чалавека, – *заамарфізмамі*. У розных мовах заанімы адлюстроўваюць спецыфіку нацыянальных і культурных уяўленняў. У складзе фразеалагічных адзінак яны валодаюць вялікімі інфармацыйнымі ўласцівасцямі, звязанымі з магчымасцю даць рознабаковую характарыстыку чалавека.

Зааметафары, або заанімы-метафары – гэта пераноснае ўжыванне назваў жывёл з мэтай стварэння вобразнай характарыстыкі чалавека. Да зааметафар

адносяцца і фразеалагізмы, што ўтрымліваюць у сваім складзе заанімны кампанент, які валодае ўласцівасцю перадаваць якасна-ацэначную характарыстыку чалавека. Зааметафары нясуць у сабе водгаласкі міфалагічных поглядаў, татэмічных культаў, абрадаў, рытуалаў.

З навукова-лінгвістычнага пункту гледжання аналіз слоў, якія адносяцца да класа жывёл як да цэласнай лінгвістычнай серыі, з'яўляецца каштоўным і актуальным. У беларускім мовазнаўстве няшмат навуковых прац, прысвечаных даследаванню заанімаў у складзе фразеалагізмаў беларускай і іншых славянскіх моў. Таму *актуальнасць* нашага даследавання відавочная. *Мэта* артыкула – прааналізаваць фразеалагізмы беларускай і польскай моў, якія ўтрымліваюць заанімныя адзінкі, выявіць суаднесенасць заамарфізмаў з асобаснымі якасцямі.

Матэрыял і метады. Крыніцай даследавання паслужылі слоўнікі фразеалагізмаў беларускай [1; 2] і польскай моў [3], матэрыялам – сабраныя са слоўнікаў фразеалагічныя адзінкі з заанімным кампанентам у складзе. Асноўныя метады даследавання – параўнальна-супастаўляльны, апісальна-аналітычны, метады кантэкстнага аналізу.

Вынікі і іх абмеркаванне. У кожнай мове тая ці іншая жывёла асацыюецца з пэўнымі чалавечымі рысамі. Разгледзім фразеалагізмы беларускай і польскай моў, якія ўтрымліваюць заанімныя адзінкі, выявім суаднесенасць заамарфізмаў з асобаснымі якасцямі:

воўк у авечай шкуры (скуры) – ‘каварны, крывадушны чалавек’: Не, з гэтым ваўком у авечай шкуры трэба паводзіць сябе інакш [1, 213]; фразеалагізм паходзіць з Бібліі: “Беражыцеся ілжэпрарокаў, якія прыходзяць да вас у авечай шкуры, а ўнутры па сутнасці ваўкі драпежныя”;

траянскі конь – ‘чалавек, які са здрадніцкімі намерамі дамагаецца чыйго-н. даверу, выдае сябе не за таго, кім з'яўляецца на самой справе’: Я назвала яго траянскім канём [1, 589]; фразеалагізм звязаны з грэчаскім паданнем, дзе ў кані хаваліся ахейскія воіны, каб напасці на Трою;

farbowany lis – ‘człowiek podający się za kogoś innego; człowiek podszywający się pod kogoś’ (‘чалавек, які выдае сябе за кагосьці іншага’): Nie zdawałem sobie sprawy z tego, że Franek szuł buty naszemu kierownikowi od dawna. Okazało się, że wiele na tym nie zyskać, bo po ujawnieniu sprawy nikt niw chciał już z tym farbowanym lisem współpracować [3, 105].

У прыведзеных устойлівых выразях выкарыстаны такія адзінкі, як *воўк*, *конь*, *lis (ліс)*. Усе фразеалагізмы аб'ядноўвае агульнасць семантыкі – звонку ўсё можа быць прыгожа, а ўнутры зусім па-іншаму.

Разгледзім наступныя прыклады:

дабры бабры; дабёр бабёр – ‘хітры, выкрутлівы чалавек’: Бачыце, які ён у вас харошы! – Не хамі! Сам ты дабёр бабёр! [1, 97];

szczwany lis – ‘o człowieku: sprytny, przebiegły’ (‘пра чалавека: разумны, хітры’): Zmieniał się zarząd, właściciel, a ten szczwany lis od dwudziestu lat pracował na intratnym stanowisku kierownika administracji. Po prostu wiedział, gdzie konfitury stoją i szybko próbował zaskarbić sobie przyjaźń osób decyzyjnych [3, 403].

У приведзеных фразеалагізмах выкарыстаны такія заанімныя адзінкі, як *бабёр і лис (ліс)*. Ліс заўсёды асацыюецца з хітрасцю: у дзікай прыродзе ён блытае свае сляды са слядамі іншых звяроў, каб яго немагчыма было знайсці. Бабры асацыююцца з выкрутлівасцю таму, што ў ходзе эвалюцыі, каб не памерці ад холаду зімой, яны навучыліся будаваць плаціну.

Разгледзім наступную групу прыкладаў:

barania głowa/barani – ‘głupiec, idiota, ktoś niemądry’ (‘дурань, ідыёт, хтосьці дурны’) [3, 16];

małpi mózdek – ‘o kimś nierozgarniętym, uznawanym przez innych za niemądrego’ (‘пра неразумнага чалавека, якога іншыя лічаць неразумным’) [3, 175];

dostać małpiego rozumu – ‘zachować się nierpoważnie, nierozważnie’ (‘паводзіць сябе легкадумна, неабдуманна’): Biwak nad jeziorem traktowali jako nagrodę za cały rok harówki w liceum. Gdy tylko uwolnili się spod kontroli rodziców, dostali małpiego rozumu. Z rozpalonego ogniska, wyciągali rozpalone gałęzie i rozrzucali je na łące. Mogło to skończyć się bardzo źle, ale na szczęście w porę opanowały się dziewczęta, przekupując chłopców pieczonymi ziemniakami [3, 91];

конь божы (Іісусаў) – ‘тупы, неразумны чалавек’: Аднаго разу Пятро Цвіркун ускочыў у наш рэдакцыйны пакой з дзікім лямантам: – Гэй вы, ісусавы коні, хутчэй на лесвіцу! [1, 588];

асёл маляваны – ‘тупы, неразумны чалавек’: На іхніх хлопцаў гаварылі “аслы маляваныя” [1, 92];

сляпое кацяня – ‘чалавек, які не разбіраецца у тым, што адбываецца навокал’: Потым ужо з вяршыні дасягнутага чалавек бачыць, як трэба ісці і якім сляпым кацянём ён тыцкаўся, шукаючы дарогу [1, 568];

як (што) баран у Бібліі – ‘зусім нічога не разумець’: Шэф у гэтай справе як баран у Бібліі разумее [1, 100].

Як відаць з прыведзенага матэрыялу, для характарыстыкі неразумнага чалавека ў польскай мове выкарыстоўваюцца выразы з такімі заанімнымі адзінкамі, як *baran (баран)* і *małpa (малпа)*, у беларускай – *баран, конь, асёл, кацяня*.

Нашы продкі мелі непарыўную сувязь з навакольным светам, у тым ліку жывёльным. Паўсядзённыя назіранні за паводзінамі і звычкамі жывёл, звязаныя з імі народныя павер’і перадаваліся і замацоўваліся ў прымаўках, прыказках і фразеалагізмах.

Да ўстойлівых выказаў, што ілюструюць вопыт, намі былі аднесены наступныя:

wilk morski – ‘marynarz, żeglarz z długim stażem’ (‘бывалы, вопытны марак’): Byliśmy pierwszy raz na Mazurach. Zamieszkaliśmy w pokojach gościnnych w domu u fascynującego człowieka, starego marynarza, który osiadł tam na starość wraz z rodziną. Stary wilk morski raczył nas opowieściami z mórz i oceanów. To były wspaniałe, niezapomniane wieczory [3, 458];

сабаку з’еў – ‘набыў вялікі вопыт, навык у якой-н. справе’: Я, Ланкевіч, у палітыцы сабаку з’еў. Мне, па маёй галаве, наркомам быць, няйначай [1, 497];

біты воўк – ‘вопытны, бывалы чалавек’: Вопытны, біты воўк, следчы паверыў Мікіту [1, 212];

марскі воўк – ‘бывалы, вопытны марак’: Пасівелы ў плаваннях марскі воўк [1, 213];

стары воўк – ‘вельмі вопытны, спрактыкаваны чалавек’: Раманенка быў стары касмічны воўк, два стагоддзі назад ён пакінуў Зямлю на першым караблі з калясветавой хуткасцю [1, 213];

стрэляны воўк – ‘вельмі вопытны, спрактыкаваны чалавек’: За яго баяцца нечага, воўк стрэляны, разумны і хітры [1, 213].

Як відаць з прыкладаў, заонім *воўк* звязваюць з вопытам: ва ўяўленні славян ваўку ўласцівы мудрасць, адвага, трываласць, вынослівасць, жыццёвая сіла.

Нашы продкі надзялялі жывёл незвычайнымі якасцямі, верылі ў іх сувязь з іншым светам, у здольнасць уплываць на жыццё людзей. Таму жывёламі даражылі, прыносілі ім ахвяры, лічылі святымі.

Назвы не толькі дзікіх, але і свойскіх жывёл уваходзяць у склад фразеалагічных выразаў. Да такіх заонімаў у беларускай мове належаць *сабака*, *кот* (*кошка*), *аўца* (*баран*), *каза* (*казёл*), *карова* (*бык*), *свіння*, у польскай – *pies*, *kot*, *baran*, *koza* (*koziół*), *koń*, *swinia*.

Многія свойскія жывёлы ў беларускай і ў польскай мовах асацыююцца з пэўнымі рысамі, асаблівасцямі паводзін. Так, *сабака*, *конь*, *вол* звязаны з цяжкай працай і цяжкім жыццём, асёл, казёл, баран – з глупствам і ўпартасцю, *свіння* – з бессаромнасцю і нізасцю.

Заклучэнне. Аналіз моўнага матэрыялу выявіў, што ў беларускай фразеалогіі найбольш актыўнымі і частымі заакампанентамі з’яўляюцца *сабака*, *казёл*, *конь*, у польскай – *pies*, *koziół*, *koń*. Як відаць, склад кампанентаў у абедзвюх мовах супадае.

Зааморфны код уяўляе сабой надзвычай цікавы і самабытны моўны пласт, які характарызуе спецыфіку светаўспрымання носьбітаў мовы і культуры. Жывёлы, уцягнутыя чалавекам у свет яго пераўтварэнняў, выконваюць сімвалічную ролю ў міфапаэтычнай карціне свету, выступаюць як эталонныя носьбіты тых ці іншых якасцей чалавека, адлюстроўваюць вопыт народа. У фразеалагізмах беларускай і польскай моў з кампанентам-заонімам назіраецца шмат аднолькавых рыс у складзе, семантыцы, што можа быць звязана не толькі з агульнымі крыніцамі фразеалагізмаў, але і з агульнасцю паходжання моў. Адрозненні ж маюць дачыненне да асаблівасцей культуры, побыту, вераванняў і традыцый, у якіх адлюстравана неаднолькавае стаўленне беларусаў і палякаў да розных жывёл.

Літаратура

1. Лепешаў, І.Я. Слоўнік фразеалагізмаў беларускай мовы : у 2 т. : каля 7 тысяч фразеалагізмаў. Т. 1 : А–Л / І.Я. Лепешаў. – Мінск : БелЭн імя П. Броўкі, 2008. – 672 с.
2. Лепешаў, І.Я. Слоўнік фразеалагізмаў беларускай мовы : у 2 т. : каля 7 тысяч фразеалагізмаў. Т. 2 : М–Я / І.Я. Лепешаў. – Мінск : БелЭН імя П. Броўкі, 2008. – 704 с.
3. Fliciński, P. Współczesny słownik frazeologiczny. – Poznań, 2010. – 1026 s.